

PEP COLL
Al mateix riu
d'Heràclit

Proa

PEP COLL

AL MATEIX RIU D'HERÀCLIT

Proa

Proa
A Tot Vent

Primera edició: març del 2018

© 2018 Pep Coll

Autor representat per Silvia Bastos, SL. Agència Literària

La redacció d'aquesta obra va rebre l'any 2016 un ajut a la creació literària per part de la Institució de les Lletres Catalanes.

Disseny de la coberta: Planeta Art & Disseny

Imatge de la coberta: © *Three Companions*, de Henry Scott Tuke (Col·lecció Privada).

Roy Miles Fine Paintings / Bridgeman Images / AGE

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions SLU, Proa

Diagonal, 662-664

08034 Barcelona

www.proa.cat

ISBN: 978-84-7588-705-0

Dipòsit legal: B. 4034-2018

Composició: Lozano Faisano, S. L.

Impressió: Egedsa

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).

Tots els drets reservats.

TAULA

El dia que els perses van entrar a la universitat ..	9
Llibre primer	17
Llibre segon	127
Llibre tercer	265
Aclariments de l'autor	393
Cronologia	399
Déus i herois de la mitologia grega.....	403

1. Muses de Jònia, continueu ballant com teniu costum de fer. No detureu les vostres danses amb el diví Apol·lo, malgrat que Eleudos, fill d'Agriòfan, hagi empunyat el càlam i es posi a escriure. No tinc pas la intenció de cantar amb paraules de ritme melòdic la saviesa dels déus de la qual vosaltres, filles de Zeus, sou transmissores als mortals. No pretenc pas tan excelsa comesa, el que és jo. Altrament, com l'escriba que per ordre del seu amo fa inventari de tots els béns que li pertanyen, l'única cosa que anhelo és acordar amb paraules la vida, els fets i la saviesa del meu senyor, Heràclit d'Efes, fill de Blosó, considerat pels atenesos el grec més savi d'Àsia.

Heràclit va morir a la borda de Nartecos a l'edat de seixanta anys, el dia tres de febrer de l'any onzè de l'alliberament dels perses. En vaig ser testimoni i així en deixo constància per escrit. El dia de la desgràcia havia baixat de nit a Efes a la recerca desesperada del metge Arcadèlios. Havent tornat a la cabanya cap a mig matí, sol i amb les mans buides de remeis, vaig sentir d'un bocí lluny els bells de la cabra, delerosa la bèstia de sortir a péixer a fora. En obrir la porta de l'estable, vaig topar amb una testa bruta que sobresortia del tarter del fem. Era el

senyor. Em vaig apressar a auxiliar-lo i, havent notat que la pell era tèbia, li fregava les galtes empastifades bo i cridant paraules d'ansietat i de temor que no rebien resposta: «Senyor, senyor, que em sents? Soc el teu servent! Quin malfactor t'ha infligit aquest càstig infame?». Aviat vaig reparar que no era pas el seu alè vital el que des de dins li mantenia tebis els membres, sinó l'escalfor corrompuda del fem que l'embolcallava. Decididament Heràclit ja «ensumava», tal com ell havia escrit, els racons boirosos i freds de l'Hades.

«¿Quin home malvat, aprofitant la meva absència, t'ha llevat la vida i tot seguit t'ha sepultat de fem i d'immundícia?», em preguntava sense esperar resposta. «O tal volta és un càstig dels déus?». Si fos així, vaig haver d'admetre que el càstig es podia considerar prou just i escaient. En efecte, el savi que rebutjava l'aigua pel temor que li matés l'ànima, l'home que no feia sacrificis als déus, que fins i tot blasmava els sacerdots del temple d'Àrtemis acusant-los d'empastifar-se amb la sang dels sacrificis, havia mort amb les entranyes plenes d'aigua i sepultat d'immundícia. Fet i fet, les causes de la mort no m'importaven gaire. Tant si es tractava d'un crim execrable com del càstig exemplar dels que no moren mai, les conseqüències eren les mateixes: el meu senyor havia mort sense haver-me concedit la llibertat tantes vegades promesa.

Se'm va ocórrer que tal volta abans de morir havia deixat escrita la seva darrera voluntat. De manera que vaig abandonar l'estable i vaig entrar a l'habitatge amb

l'esperança de trobar la llibertat dins la minúscula cambra on el senyor feia vida. Damunt del banc arrambat a la paret hi havia els pocs estris d'escriure que els últims anys feia servir: un estil i la tauleta encerada on gravava (en lletres grosses perquè el vell no hi veia) l'ocurrència, que posteriorment jo havia de passar en net al paper. En desplegar les ales de la tauleta, els gargots enormes em van revifar la darrera engruna d'esperança per uns moments, el temps de comprovar que no hi havia altra cosa que mots estranys i sense sentit, la sentència que hi havia gravat moments abans de morir. A l'ala esquerra hi havia els mots següents: «Immortals mortals, mortals immortals». I a la dreta, la continuació: «Aquests vivint la mort d'aquells, aquells morint la vida d'aquests».

Abatut per l'engany del senyor a qui havia servit al llarg de més de vint anys, m'imaginava el destí que m'esperava, a mi i de retruc a la meua família. M'afigurava el defalliment dels meus: el disgust del pare, la ràbia de l'esposa estimada, els plors de la filla de set anys. I em preguntava si el nou amo (fos el germà del difunt o bé el nebot) ens destinaria a l'obrador de lli amb els altres esclaus o bé ens portaria a vendre al mercat de Quios. Enfurimat per tals pensaments, vaig empunyar la pala i vaig descolgar el mort, que jeia incorporat de mig cos. Alliberat de l'embolcall de podridura tèbia, el cos continuava fumejant de vapors pestilents. Un cop observat de tots costats, no hi vaig saber veure cap senyal moradenc, cap ferida d'Àrtemis, caçadora de bona punteria.

Sense rumiar-m'ho gaire, vaig canviar l'eina pel fuet i vaig descarregar amb ràbia cinc fuetades contra l'esquena del meu antic amo. La primera, com a revenja de les fuetades que havia rebut d'ell al llarg de la vida; la segona, per mentider i estafador; la tercera, per impietós amb els déus; la quarta, per vell viciós, pels mals moments que havia fet passar a la meva esposa estimada, i l'última, pel càstig a què condemnava la família. Finalment, vaig empunyar de nou la pala tot remugant: «Que no deies tu que els cadàvers s'han de llençar com la porqueria? Doncs aquí ho tens». I vaig enterrar-lo altre cop dins del fem putrefacte.

2. Tanmateix, aquest escriba és un home assenyat, just i pietós. Un cop esbravat el furor de l'enrabiada, vaig començar a penedir-me'n tot considerant que els déus reprovaven la meva acció. Certament, és voluntat dels immortals que els cadàvers dels grecs rebin un tracte digne, malgrat que en vida hagin estat traïdors, mentiders o assassins, fins i tot fulminats per la justícia divina. Vaig considerar també que l'ultratge al difunt em podria ocasionar mals majors, atès que jo era l'únic servent que tenia cura del senyor i qui l'havia trobat mort. I doncs, ¿quina explicació donaria al seu germà, o al nebot, o a qualsevol familiar dels Basilides, de les fuetades marcades a l'esquena? Calia cloure els ulls i la boca al difunt i tot seguit descolgar-lo de nou. Vaig apartar el fem amb les mans i, un cop desenterrada la testa, vaig fer servir altre cop la pala, aquesta vegada procurant no danyar el cos amb el ferro.

Vaig observar una estona aquell cos envellit pels anys, inflat per la malaltia i empastifat de fem fins a les orelles. Era el senyor a qui havia servit des que tenia ús de raó, l'home que m'havia instruït en les lletres com si fos un ciutadà lliure, l'home que, com qui diu, m'havia fet de pare. Aquella carronya esblanqueïda i pestilent era el savi que havia descobert els secrets del cosmos, del govern de la ciutat i de l'ànima humana, el grec més savi d'Àsia. Si més no, així ho ponderaven les noves autoritats d'Atenes, vencedores dels perses i nous senyors dels mars de Grècia.

Els renills insistents de l'euga, que a l'arribada de la ciutat havia deixat fora de l'estable, em recordaren el deure més urgent envers el mort. Havent-li fregat la pell amb grapats de palla, vaig anar a la recerca d'aigua per rentar-lo. I llavors, en trobar buides totes les àmfores de reserva, vaig considerar que tan sols el gran riu portava prou aigua per netejar-li la brutícia incrustada a les clivelles de la pell, arrugada com una pansa. Vaig obrir la porta de l'estable i l'animal passà a frec del seu amo, sense ni mirar-se'l, ben dret cap a la pastura de la menjadora. Vaig aixecar el mort enlaire i vaig carregar-lo damunt l'esquena de l'euga, arquejat com si fos un feix de roba. L'animal no s'inquietà ni poc ni molt. A desgrat de l'estranya postura amb què se'l muntava, coneixia el pes i l'olor del seu antic genet i es mostrà tan dòcil i mans com cinc o sis anys enrere, quan el senyor encara tenia prou força a les cames per cavalcar-lo. A fora ens esperava una tarda d'hivern, ennuvolada i gèlida. Vam enfilem tots tres

el camí que baixa a l'ampla vall del Meandre, i llavors érem els vius els que trèiem fum: el fred ens arrencava fumeroles per la boca i pels narius.

Dues hores més tard, quan l'estel del vespre aplegava a les cases els homes que la llum del sol havia dispersat per carrers, camps i camins, vam arribar a la corba més propera del Meandre, el gran riu de la badia de Milet. Havent-me tret la roba, vaig lligar el peu del mort amb un bec de la túnica, la qual vaig afermar per l'altre cap en una branca de vora el riu. L'aigua era molt freda. Hi vaig entrar i, amb l'aigua fins a les cuixes, vaig estirar el cadàver, que quedà en remull sostingut per una de les meves mans mentre amb l'altra li fregava aquí i allà la pell. En veure com el corrent se n'emportava la brutícia amb la lentitud majestuosa dels grans rius, em vingué al cap el famós judici d'Heràclit: «Entrem i no entrem en els mateixos rius, hi som i no hi som». La sentència ve a dir que, ben mirat, no ens podem banyar dues vegades al mateix riu, atès que l'aigua que hi discorre a cada instant és una altra. La llera és l'única cosa que roman i que dona nom al riu. I vaig haver d'admetre que, malgrat el contrasentit que la sentència implica (com bona part dels seus pensaments, al capdavall), aquell darrer bany del capvespre del dia tres de febrer de l'any onzè de l'alliberament dels perses poc tenia a veure amb d'altres capbussades estiuenques que tots dos hi havíem fet plegats al llarg de la vida. Així i tot, el riu era, és i continuarà essent, mentre el sol existeixi, el mateix Meandre d'aigües tèrboles i sinuoses.

3. I al mateix Meandre es pot comparar la vida d'Heràclit. El gran riu neix a les muntanyes de l'interior d'Anatòlia, a quinze jornades del mar, i mor a la badia de Milet, dues hores aigües avall de l'indret on vaig netejar el cadàver del senyor. Tot just des d'aquest punt, l'escriba fa remuntar el relat fins a Atenes, la ciutat d'on és originari el llinatge d'Heràclit.

Canten rapsodes i xarlatans de carrer que una dotzena de generacions enrere governava la ciutat d'Atenes un rei anomenat Codros, pare d'una colla de fills mascles. Un d'ells, que rebia el nom d'Àndrocles, veient com després de mort el pare els seus germans es disputaven el tron, prengué la sàvia decisió d'abandonar l'Àtica, la regió més àrida, muntanyosa i estèril de Grècia. Abans d'embarcar-se amb altres atenesos, valents i agosarats tots ells, va consultar l'oracle de Delfos per conèixer quin era el millor lloc de la terra on podien fundar una nova ciutat. L'oracle diví sentencià que salpessin sense rumb, ja que, un cop en mar obert, un peix i un senglar els assenyalarien el camí.

Talment un eixam d'abelles que, guiades per la jove reina, abandonen l'arna nadiua i volen ben lluny a la recerca d'una nova llar en terres més florides, així els aventurers d'Àndrocles van deixar enrere les costes de la pàtria. Els vents van empènyer cap a sol ixent les naus dels viatgers, pendents tothora que d'un moment a l'altre apareixerien els guies indicats per l'oracle. De peixos prou que en veien, naturalment; de senglars, en canvi, ni rastre, encara que navegessin a cabotatge, mirant de costejar les illes que els sortien al pas.